

Településeink könyvtári ellátása

A Könyvtártudományi és Módszertani Központ a tavalyi jó kezdeményezés folytatásaként ebben az évben ismét közreadta ezt a füzetet, amelyben a statisztikai adatok tükrében áttekintést ad a tanácsi közművelődési könyvtárak 1969. évi helyzetéről, eredményeiről. A szerkesztés-összeállítás munkáját végző *Urbán László* — az előző évi tapasztalatokat hasznosítva — változtatott a füzet szerkezetén. Egyrészt: nem választja külön a régióközpontokat, hanem a lakosság száma szerinti sorrendben egységesen közli valamennyi 5000-nél nagyobb lélekszámú település adatait, a tájékozódás megkönnyítése céljából azonban — jellel utal a megyei és a járási könyvtárak székhelyeire. Az 5000 lakosúnál kisebb települések adatait most is csoportosítva, átlaglag közli. Másrészt: lényegesen bővítette a füzet tartalmát, a tavaly hiányolt könyvtári viszonzyszámokból is közöl tízet. Mindkét változtatás hasznos volt, előnyére válik a terjedelmében kétszeresére nőtt füzetnek, nagyon megkönnyíti az azonos vagy hasonló nagyságú települések könyvtári ellátottságának összehasonlítását, az eredmények és a fogyatékok gyors észlelését.

A felszabadulás negyedszázados évfordulójának évében valósággal kínálja magát az alkalom, hogy a füzet adatait, a mostani helyzetet és eredményeket összehasonlítsuk a 25 évvel ezelőttivel. Olyan nagy azonban a különbség az akkori és a mostani helyzet között, hogy az adatszerű összehasonlítás szinte lehetetlen s ha mégis megkísérelnénk, hivalkodó dicsekvésnek tűnhetne. Ezért talán annyi is elég, ha emlékeztetőül fölidézzük, hogy a második világháború előtti években az ország településeinek 64%-ában egyáltalán nem volt semmiféle könyvtár. Az ujjainkon is könnyen összeszámolható városi könyvtárakon kívül 1400 falusi népkönyvtár és gazdakönyvtár működött félmillió könyvvel. Elhelyezésük és állományuk szegényessége közismert, jórésztük még „szellemi ínségkonyhának” se felelt meg.

A fejlődés arányai

És mi a helyzet 1969-ben? A füzet első sorának adatai, amelyek az országos összesítést mutatják, — sok esetben jogos — elégedetlenkedéseink és panaszaink ellenére is olyan eredményekről vallanak, amelyekről csak elismeréssel és dicsérrel lehet beszélni. Könnyen lehetséges, hogy egyesek, főként a fiatalabb könyvtárosok éppen az ellenkezőjét olvassák ki az adatokból, azt veszik majd észre, hogy mennyire mögötte vagyunk egyik vagy másik ország eredményeinek, aki azonban mai könyvtárügyünk „történelem előtti” korában némileg részese volt a felszabadulás utáni első könyvtári társadalmi szerv: a Népkönyvtárakat Szervező Országos Bizottság munkájának, s ott volt azok közt is, akik 1948-ban az első állami akció, az 50 kötetes vándorládák — akkor nagy dolognak számító — szétküldésénél bábáskodtak, s akik a körzeti, majd a megyei és járási könyvtárak alakulásának korszakában is tanúi és részesei voltak a munkának, ismerték a születés és a növekedés nehézségeit, azok nem a szerencsés és gazdag országoktól való elmaradást, hanem a mi mostoha adottságaink és körülményeink közt, sőt ennek ellenére elért, százalékosan szinte ki sem fejezhető fejlődést érzékelik elsősorban az adatokból. Nincs ugyan okunk arra, hogy az eredmények bűvöletében önelégülten „pihenjünk babérainkon”, de amennyire jogos további fejlődésünk érdekében az egészséges elégedetlenség és türelmetlenség, legalább annyira jogos lehet az elégedettségünk is azzal, amit eddig megvalósítottunk és elértünk.

A felszabadulás előtti és utáni években alig volt néhány olyan könyvtárunk, amelyik *önálló helyiséggel* rendelkezett, s jelenleg van 2971. Alapterületük 175 000 m². Így leírva és a múlthoz hasonlítva ez soknak tűnik, valójában azonban kevés, hiszen ha az ország összes tanácsi könyvtárát egy helyre telepítenénk, elférnének egy 419 × 418 méteres oldalú négyszögben, ami nem nagyobb, mint egy-egy vidéki városunk sporttelepe. De ha úgy nézzük, hogy húsz év alatt akkora területet hódítottunk meg a könyvtárak számára, mint egy vidéki belváros, vagy mint egy nagyobb új lakótelep, akkor mégis komoly eredmény ez.

Közismert, hogy a szomszédos országokhoz viszonyítva nálunk *nagyon kevés a könyvtáros*, sokkal kevesebb, mint amennyit a feladatok megkívánnak. De ha arra gondolunk, hogy 1949-ben az ország összes közművelődési könyvtárosa elért egy kerekasztal körül, jelenleg pedig 1761 a főfoglalkozású, és 1090 a főfoglalkozásúra átszámított részfoglalkozású könyvtárosok száma, vagyis annyi, mint 2–3 átlagos nagyságú magyar falu összes lakossága, családtagjaikkal együtt pedig egy közepes nagyságú járási székhely is kitelne belőlük, akkor ezen a téren is érzékelhetjük a fejlődés arányait.

Nem vagyunk elégedettek a könyvtárak állományával és a könyvbeszerzésre for-

dítható összeggel. A fejlődés azonban ezen a téren is nagyon számottevő. Érdemes áttekinteni az állomány alakulását.

A tanácsi közművelődési könyvtárak állománya:

év	kötet	év	kötet
1955	4 264 302	1964	11 072 499
1957	5 240 676	1965	12 279 653
1959	6 185 509	1966	13 489 219
1960	6 248 458	1967	14 626 118
1961	7 214 466	1968	15 571 524
1962	8 492 625	1969	16 830 891
1963	9 738 023		

1955 óta tehát a nagyarányú selejtezések ellenére is *csaknem négyszeresére emelkedett az állomány*. Jelenleg az ország minden lakosára jut 1,6 könyv, 1—1 könyvtári olvasóra pedig 10,6. Az állomány gyarapítására fordított összeg 1969-ben 36 676 180 Ft, lakosonként tehát 3,60 Ft volt. Igaz, hogy ez nem több, mint egy fekete, vagy mint egy kisfröccs ára, tizenöt évvel ezelőtt azonban még ez a csekély összeg is elérhetetlen álomnak tűnt, s az a baj, hogy sok könyvtár esetében még ma is annak tűnik, amint erről a későbbiekben még lesz is szó.

A könyvtárhasználat alakulása

Az a tény, hogy a könyvtárak állományából minden könyvtári olvasóra 10,6 könyv jut, az olvasók kielégítő ellátottságát mutatja. Mutatja azonban azt is, hogy az olvasók száma nem emelkedett olyan ütemben, mint az állomány. Míg az állomány 1955-től 1969-ig 394%-kal, a beiratkozott könyvtári olvasóké csak 185%-kal emelkedett. Az ország lakosságából 1955-ben 8,5%, 1969-ben pedig 15,5% volt a tanácsi könyvtárak olvasója. Legmagasabb volt az arány 1967-ben, azóta évről évre némi csökkenés mutatkozik. Ha megnézzük az olvasók számának alakulását, a következő képet kapjuk:

év	olvasók száma	év	olvasók száma
1955	851 993	1964	1 487 403
1957	756 376	1965	1 551 427
1959	869 926	1966	1 589 023
1960	918 918	1967	1 605 231
1961	1 097 573	1968	1 597 556
1962	1 252 863	1969	1 582 413
1963	1 386 333		

Szembevetendő, hogy az 1968-as adatokhoz viszonyítva az ország legnagyobb városaiban — *Debrecen kivételével*, ahol 569-cel emelkedett — mindenütt *csökkent az olvasók száma*. Budapesten 6 125-tel, Miskolcon 1715-tel, Pécsen 177-tel, Szegeden 1213-mal, Győrött 313-mal. A nagyságrendben ezeket követő városokban: Székesfehérvárott, Kecskeméten, Szombathelyen, Nyíregyházán, Tatabányán, Szolnokon, Békéscsabán viszont kisebb-nagyobb emelkedés mutatkozik, a legjelentősebb Szolnokon 1496-tal. Érdemes lenne külön vizsgálatokkal megkeresni a legnagyobb városokban bekövetkezett visszaesés okait.

Annál is inkább, mert legnagyobb városaink egy részében a látogatók száma még nagyobb arányban csökkent, mint a beiratkozott olvasóké, sőt arra is van példa, hogy az olvasók száma emelkedett, a látogatóké viszont csökkent. Székesfehérvárott pl. az olvasók száma 292-vel több, mint 1968-ban, a látogatóké azonban 10 524-gyel kevesebb. Budapesten 147 461-gyel, Miskolcon 14 724-gyel, Szegeden 4 917-tel, Győrött 16 056-tal volt alacsonyabb a látogatók száma, mint az előző évben.

A kölcsönzött kötetek száma 1955-höz viszonyítva 262%-kal emelkedett:

év	kötet	év	kötet
1955	18 162 174	1964	37 744 442
1957	16 001 292	1965	40 221 031
1959	19 750 955	1966	42 072 818
1960	21 425 284	1967	42 809 342
1961	25 008 852	1968	43 364 821
1962	28 913 660	1969	43 189 016
1963	32 823 662		

Az emelkedés korábbi aránya 1966-tól kezdve csökkent, sőt 1969-ben az előző évihez

képezt már némi visszaesés tapasztalható. De ezzel az eredménnyel is nagyon elégedettek lehetünk, hiszen ez azt jelenti, hogy 1—1 könyvtári olvasó átlagosan 27 könyvet kölcsönzött a múlt évben, és az ország minden lakosára 4,2 könyv jut a könyvtári kölcsönzésekből.

Ha a kölcsönzött kötetek számát is megnézzük a nagyobb városokban, azt tapasztaljuk, hogy míg egyes helyeken nagy az emelkedés az előző évihez képest, pl. Debrecenben 16 699 kötet, Pécsen 3352, Szombathelyen 4749, Nyíregyházán 17 320, Tatabányán 83 913, Szolnokon 41 720, addig másutt komoly méretű a csökkenés. Pl. Budapesten 446 228, Miskolcon 43 243, Szegeden 4320, Győrött 68 537, Székesfehérvárott 20 707, Kecskeméten 12 959 kötet.

A főváros és környéke lemarad

Elgondolkoztató, hogy Budapesten az olvasók számának csökkenése meghaladta egy-egy közepes nagyságú kerületi könyvtár összes olvasóinak számát, a látogatók és a kölcsönzött kötetek számának csökkenése pedig nagyobb, mint amennyi a legnagyobb lélekszámú XIII. kerület könyvtárában az egész évi forgalom volt. Több oka is lehet a kölcsönzött kötetek számában bekövetkezett csaknem félmillió csökkenésnek, s ezek egyik s talán legfontosabbika a füzet adataiból is kiolvasható. A könyvtárhelyiségek alapterületét mutató rovatból kiderült, hogy a fővárosi könyvtárak elhelyezés szempontjából az ország legmostohább helyzetben levő könyvtárai közé tartoznak. A lakosság számát tekintve a fővárosi kerületek lélekszáma vetekszik a legnagyobb vidéki városokéval, az egy kerületre jutó átlagos könyvtári alapterület viszont mindössze 530 négyzetméter, egyes kerületek azonban messze alatta vannak az átlagnak. A 100 000 lakosú II. kerületben pl. 258, a 89 000 lakosú XVIII. kerületben 272, a XVII. kerületben 249, a XXII.-ben 269 m² az alapterület, és a X., XII., XIX. XV. és az V. kerületben se sokkal jobb a helyzet. A Sallai—Sebestyén-féle Könyvtár-tan alapterületi mutatóit véve alapul, a fővárosi kerületekben működő könyvtárak alapterületének átlaga a 12—20 000 lakosú településekének, az előbbieken felsorolt kerületeké pedig az 5—8000 lakosú településekének felel meg.

Ha vannak a forgalom csökkenésének egyéb okai, elsősorban azok is nyilván a helyhiányból erednek, amely eleve lehetetlenné teszi, hogy ezek a könyvtárak a szó mai értelmében korszerű könyvtárak lehessenek, az ismeretszerzés és a tájékozódás elmélyült műhelyeivé váljanak. Húsz évvel ezelőtt az alakuló vidéki könyvtárak dolgozói úgy tekintettek a fővárosi kerületi könyvtárakra, mint utólrhetetlen példaképre, s utóbbiak az akkori viszonyok között valóban azok is voltak. Azóta nagyot fordult a helyzet. A fővárosi könyvtárak körülményei alig változtak, a vidéki városokban pedig sorra épültek a mai követelményeknek megfelelő korszerű könyvtárak, amelyeket ma már nem kizárólag könyvkölcsönzés céljából látogatnak az olvasók. Veszprémben pl. egyes napokon többen mennek a megyei könyvtárba hírlapokat folyóiratokat lapozgatni, mint kölcsönözni. Budapesten is volna erre igény, ha lenne rá lehetőség.

Sokan és sokszor kárhoztatták már azt az egészségtelen állapotot, hogy nálunk minden „minőségi” — művészet, irodalom, sport stb. — Budapesten összpontosul, s ez valóban helytelen. De az is helytelen, ha a főváros, az ország szíve a művelődés egyik olyan fontos ágában, mint a könyvtárügy, annyira elmarad a vidéki városok fejlődésétől, mint ahogy ezt a mostani adatok mutatják.

Szembetűnően rossz a könyvtári ellátottság a Pest környéki településeken és egész Pest megye átlaga is messze alatta marad az országos átlagnak. 48 Pest megyei település adatait közli a füzet, s ezek közül mindössze hatban éri el az egy lakosra jutó könyvellátottság az 1,6-es országos átlagot, 42-ben alatta marad, s ebből 19-ben még az egyet se éri el. Sőt vannak olyan helyek is, mint Gyál és Százhalombatta, ahol 0,5, Dunakeszi, Vecsés, Kistarcsa, Tököl, ahol 0,6, s Erd, Budaörs, Szigetszentmiklós, Pécel, ahol 0,7 könyv jut egy lakosra.

Ezen nem is csodálkozhatunk, ha a könyvtárak könyvbeszerzési kereteit vesszük figyelembe. Az egy lakosra eső 3,60 Ft-os könyvbeszerzési országos átlagot a 48 könyvtárból csupán 9 éri el, vagy haladja meg, 18-ban pedig az országos átlag felének is alatta marad, sőt van olyan hely is, mint Kóka, ahol 0,89, Pilis, ahol 0,75 Ft jut egy lakosra, nem is beszélve az elretentő példaként hozható Vecséről, ahol költségvetési keretből egyetlen fillér se jutott könyvbeszerzésre, és költségvetésen kívüli forrásból is mindössze 0,39 Ft.

Néhány település kivételével a könyvtárak alapterületének átlaga is sokkal rosszabb az azonos nagyságú települések átlagánál. Ezzel azonban most nem foglalkozunk, mivel Adonyi Máté György a Könyvtárosban külön cikkben tárgyalta a Pest megyei könyvtárak sanyarú elhelyezési körülményeit. Ugyancsak nem érintjük az országos elhelyezési körülményeket sem, mivel ezek állandóan visszatérő témái a szakajtó cikkeinek.

Nagyobb hely, több könyv kell

Az egy lakosra jutó könyvbeszerzési keret, mint már említettem, 3,60 Ft. Ez az átlag azonban egymástól egészségtelenül távol eső 0,39 és 18,40 Ft közötti szélső összegekből adódik. Ilyen módon a *könyvtárak arányos fejlődéséről* egyáltalán nem beszélhetünk, hiszen jelentékeny hányaduk még a törzsanyagból is csak „mutatóba” tud megvásárolni néhány darabot, beszerzési keretük még az elkopott könyvek pótlására sem elég, másutt viszont minden megjelenő könyvet megvásárolhatnak. A jelek azt mutatják, hogy vannak települések, ahol a költségvetési kereteket megállapító illetékesek belátására, *a könyv és a könyvtár fontosságának és hasznosságának elismerésére nem nagyon számíthatunk*, ezért sürgetően fontos feladat lenne az egy lakosra jutó beszerzési keret alsó határának kötelező érvényű megállapítása.

Azokon a helyeken, ahol eddig is példamutatóan biztosították a könyvtár beszerzési keretét, bizonyára ezután sem az alsó határ lenne az irányadó. És szép számmal vannak ilyen helyek. Hogy csak a legkiemelkedőbbeket említssem: Rétságon 18,40, Körmenten 13,62, Salgótarjánban 13,—, Fonyódon 12,80, Lentiben 10,60, Vásárosnaményben 10,50, Encsen 10,40, Celldömölkön 10,02, Szentgotthárdon 9,97, Tiszalökön 9,93, Letenyén 9,90, Mátészalkán 9,32, Szekszárdon 9,16, Edelényben 9,06, Hódmezővásárhelyen 8,92, Szigetváron 8,79, Veszprémben 8,60, Sásdon 8,50, Szécsényben 8,38, Tapolcán 8,37 Ft az egy lakosra jutó keretösszeg és hosszan folytathatnánk a sort az említett összegeket megközelítő könyvtárakkal.

Az ellenkezőre is bőven van azonban példa. Pl. Vecsésen 0,39, Bugacon 0,42, Füzesgyarmaton 0,66, Pilisen 0,75, Mindszenten 0,80, Kókán 0,87, Györszentivánon 0,97, Kondoroson 1,10, Tiszakécskén 1,11, Tökölön 1,13, Sándorfalván 1,19, Gyálon 1,19, Dunaharasztin 1,23, Szigetszentmiklóson 1,25, Dunakeszin 1,27, Tokodon 1,30, Izsákon 1,31, Seregélyesen 1,31, Üllőn és Tótkomlóson 1,34 Ft stb. stb. A felsoroltak közül *Vecsés, Füzesgyarmat, Bugac, Tótkomlós és Izsák költségvetésében egyetlen fillért se irányoztak elő könyvbeszerzésre*. Ezzel kapcsolatban eszembe jut egy néhány hónap-pal ezelőtti tévé riport, amelyben a *zalavári* és az *iszáki* fiatalok nyilatkoztak arról, hogyan érzik magukat falujukban. A zalaváriak elmondták, hogy jól keresnek a tsz-ben, van művelődési és szórakozási lehetőségük, jól érzik magukat, nem vágyódnak el a faluból. Keresetükre az *iszákiak* sem panaszkodtak, de — amint elmondták — a művelődés és a szórakozás hiánya mégis arra készíteti őket, hogy meneküljenek a faluból. Ők nem említették, de úgy érzem, hogy Izsákon és a hasonló helyeken a jó könyvtár hiánya is közrejátszhat a fiatalok rossz közérzetének kialakulásában.

Nem lehet véletlennek tekinteni, hogy néhány kivételtől eltekintve, az *olvasók aránya is ott a legalacsonyabb, ahol rossz a könyvtár elhelyezése* és kevés a beszerzési kerete. Az olvasók arányának országos átlaga 15,5%. A viszonylag alacsony arány legfőbb előidézője Budapest, ahol az ország lakosságának csaknem egynegyede él, s ebből mindössze 8,5% a könyvtári olvasó, egyes kerületekben azonban még ennél is lényegesen kevesebb, pl. a XVIII. kerületben csak 5,9, a XXI. kerületben 6,3, a II. és XX. kerületben 6,4, a XII. kerületben 6,6%. A 10%-os arányt csupán három kerületben haladja meg: a IX.-ben 12,9, az V.-ben 12,4, a VI.-ban 10,3%. Budapesthez hasonló az olvasók aránya a *főváros környékén* is. Pécel 6,4, Százhalombatta 7,0, Budaörs 7,1, Gyál 7,7, Ercsi 7,8, Dunakeszi 8,0, Erd 9,0, Kistarcsa 9,1, Cegléd 9,2, Gödöllő 9,3, Budakeszi 8,7, Vecsés 9,3, Tápíószele 9,1%. Budapesten és a felsorolt Pest-környéki helyeken kívül mindössze hat olyan település van az országnak ahol az *olvasói arány alatta marad a 10%-nak*. Ezek: Tótkomlós 9,5, Tokod 7,2, Nagyecsed 8,1, Györszentiván 9,7, Nyergesújfalú 8,2, Balatonfűzfő 8,6%. (Tokod, Nyergesújfalú és Balatonfűzfő olvasói százalékát a szakszervezeti könyvtárakkal együtt kell vizsgálni, a másik három település helyzetét azonban misem szépíti.)

Kritikával kell fogadni egyes adatokat

Helytelen lenne, ha a könyvtárak munkáját kizárólag azon keresztül értékelnénk, hogy a lakosságnak hány százaléka veszi igénybe szolgáltatásaikat, az ilyen alacsony arányokkal azonban semmiképpen nem lehetünk elégedettek. Ugyanakkor azonban azt se tekinthetjük megnyugtató eredménynek, ha valahol *túlságosan jó* az arány. Némi kételkedéssel fogadom pl. Vásárosnamény adatát, ahol a lakosság 38,0%-a könyvtári olvasó, vagyis az országos átlagnak két és félszerese. Kétkedésem nem az adat valódiságára vonatkozik, hanem arra, hogy ez a kiemelkedő arány vajon egészséges fejlődés tartós és megalapozott eredménye-e? Vásárosnamény kivételével csupán három olyan település van az országban, ahol eléri az olvasók aránya a 30%-ot: Zircen 32,8, Pécsváradon 31,5, Baktalórántházán 31%, sőt a 25%-ot is csak 15 könyvtárban éri el, illetve haladja meg s ezek között egyetlen fejlett, közismerten kiválóan dolgozó könyvtár sem szerepel, még az ország egyik legszebb és legmodernebb könyvtárával rendelkező, sok jó módszert alkalmazó *Kaposvárott* is csak 24,7% az arány. Kapos-

várt követően a megyei székhelyek közül legjobb az olvasási arány Zalaegerszegen: 19,2 és Veszprémben, ahol 19%. Furcsának talált érdekességként említem meg, hogy *Izsákon*, ahol a költségvetési keretből egyetlen fillér sem jutott könyvbeszerzésre, a lakosságnak 28,6%-a könyvtári olvasó, s ez a *nyolcadik legmagasabb olvasási arány az országban*, az egy olvasóra jutó olvasott könyv tekintetében azonban az utolsók között vannak. Az olvasott könyvek száma tehát nem áll arányban a beiratkozott olvasókéval.

A könyvtárhasználat mértékét tekintve is nagy eltérések tapasztalhatók a könyvtárak között. Egy olvasó átlagban 27 könyvet olvasott, egyes könyvtárak átlaga azonban lefelé és felfelé egyaránt nagyon „kilóg” az átlagból. Ahol túl kevés a kölcsönzött könyv, ott a gyanúsítás szándéka nélkül is arra gondol az ember, hogy valamilyen oknál fogva a beiratkozottak egy része nem könyvtári olvasó, hanem statisztikát javító „tag”, s az ilyen látszat-eredményre semmi szükség nincs. Legkevesebb a kölcsönzött könyv Tolnán, egy olvasóra 12 jut. Itt az olvasók aránya is alacsony, 12,1%; 1—1 olvasó az év folyamán csak hétszer volt a könyvtárban, s egy alkalommal csupán 1,7 könyvet kölcsönzött. Bugacon 13, Izsákon, amely az olvasói arányát tekintve a legjobbak közé tartozik, 14. Jászfényszarun és Százhalombattán 15—15, Nyírteleken, Ásotthalmon 16—16, Ménfőcsanakon, Tápiószecsőn 18—18, Karcagon, Edelényben, Szentendrén, Tiszavasváriban, Lőrincin, Ibrányban, Jánosházán, Sajókázán és Veresegyházán 19—19 könyvet kölcsönzött 1—1 olvasó. Ez *kevés ugyan, de hihető*, s ilyen vagy olyan helyi körülménnyel bizonyára meg is magyarázható.

Nehezebben lehet valóságnak elfogadni azt a *túlzottan jó* eredményt, amelyet néhány könyvtár adatai mutatnak. A legkirívóbb *Tótkomló*s esete, ahol a lakosság 9,5%-át kitevő kevés olvasó olyan aktívnak bizonyult, hogy átlagosan *mindegyikük 65 könyvet kölcsönzött* az év folyamán. Valamennyi 12,6 alkalommal volt a könyvtárban s mindannyiszor 5,1 könyvet vitt el. Hasonló a helyzet *Nagyecsed*en, ahol a lakossághoz mérten még kevesebb, 8,1%-nyi olvasó mindegyike átlagosan 11,5-szer volt a könyvtárban, egy alkalommal átlagosan 5, az év folyamán összesen 58 könyvet kölcsönzött. *Sarkad* követi a sort, itt még aktívabbak voltak az olvasók, mert átlagosan 14-szer látogatták a könyvtárat, de egy alkalommal kevesebb könyvet kölcsönöztek, 3,7-et, egész évben 53-at. *Eleken* az egy olvasóra jutó kölcsönzött könyv már csak 52, a könyvtár látogatottsága azonban országosan egyedülálló, 1—1 olvasó átlagosan 18,5-szer volt a könyvtárban! Az összehasonlítás kedvéért néhány, könyvtári szempontból fejlett település átlaga: Debrecen 10,4, Szombathely 10,8, Tatabánya 9,3, Szolnok 10,7, Békéscsaba 12,7, Kaposvár 10,3, Eger 9,9, Baja 9,8, s a kisebb települések döntő többségében ehhez hasonló az átlag.

Általános tapasztalat, hogy a beiratkozott olvasók nagyon számottevő része csak az év bizonyos időszakában látogatja a könyvtárat, a kölcsönző tasakok jelentős hányada egész éven át üres. Ha ez nem így lenne, hanem valamennyi olvasó folyamatosan kölcsönözne, a 16—18-szori látogatás akkor is nagyon jó eredmény lenne. Jelenleg azzal is nagyon elégedettek lehetnénk, ha a beiratkozott olvasók átlagosan *legalább havonta egyszer* meglátogatnák a könyvtárat.

A kölcsönzött könyvek túlzottan magas száma is csak szép látszat, amely eleve lehetetlenné teszi, hogy a kölcsönzött könyveket *egyben olvasott könyvnek* is tekintsük. Olvasáslélektani okok és a gyakorlati tapasztalatok alapján nemcsak az egy olvasóra jutó 65 vagy 58 kölcsönzést tekinthetjük irreálisnak, hanem az ennél lényegesen kevesebbet is. Szerencsére régen túljutottunk már azon a korszakon, amikor a felettes szervek azon mérték a könyvtár munkáját, hogy milyen statisztikát tud „produkálni”. Ha valahol akadna még olyan helyi felettes, aki most is ehhez ragaszkodna, szoktassuk le róla, ismertessük meg munkánk tartalmi elemeivel, hogy ne a trafikkkal egyenrangú kiszolgáló helynek, hanem a sokoldalú tájékozódás, az *ismeretszerzés elmélyülésre alkalmas otthonának* és műhelyének tekintse a könyvtárat.

Sorolhatnánk még hosszan a füzet adatai alapján az eredményeket, a jó és a rossz példákat egyaránt. Izelítőül azonban talán ennyi is elég annak igazolására, hogy nemcsak az egyes könyvtáraknak, hanem a *módszertani központoknak* is *érdemes* a füzet adatai közt bogarászni, segítséget kaphatnak belőle saját helyzetük értékeléséhez, eredményeik szilárdításához és hibáik javításához egyaránt.

S végezetül egy gyakorlati tanács:

Nem tudom, hogy a tavalyi füzet adatait mennyire tudták hasznosítani a könyvtárosok terveik készítésénél, a könyvtár anyagi megbecsüléséért folytatott vitákban stb., az azonban bizonyos, hogy a mostani füzet még jobb segítőkész lehet. Ha az átlagosnál rosszabb helyzetben levő könyvtárak vezetői a költségvetési keretek megállapítása alkalmával, a vb beszámolóikban és a könyvtár helyzetéről, jövőjéről folytatott tárgyalásokon *jól tudják „beszéltetni” az adatokat*, nehezen képzelhető el, hogy ne legyen több-kevesebb eredménye. Hiszen az adatok és a viszonyszámok nemcsak az eredményekről, a jóról, a fejlődésről vallanak, hanem szinte *kiabálva hirdetik azt*

is, hogy „hol szorít a csizma”. Ha vannak a fenntartó szervek képviselői között olyanok, akik eddig nem érezték a csizma szorítását, saját településük elmaradottságának láttán bizonyára megsejtenek valamit belőle, és ez — ha nem is egyik napról a másikra, de — bizonyára megmutatkozik majd a könyvtárak elhelyezésének javulásában, a könyvbeszerzési keret emelkedésében stb. is.

Könczöl Imre

A pécsi hírlapolvasó működésének tapasztalatai

Csaknem egy évtizeddel a kezdeményezés után (Horváth Viktor: A lengyel nyilvános hírlapolvasó termek. Könyvtáros, 1962. 7. sz.) több tanácskozás, sok vita, funkcionálási-módszerbeli változás után kialakultak Magyarországon is a hírlapolvasók intézményi keretei.

A szakirodalom ez idáig érthető bátortalansággal szólt a hírlapolvasók szolgáltató hivatásáról. Ma azonban már világosan kirajzolódik, hogy a hírlapolvasók sajátos, az aktualitással kapcsolatos funkciójukkal rendkívül sokoldalú és színes alakító szerepet töltenek be a közművelődésben. A népművelésnek talán az egyedüli olyan intézményei, melyek látogatottsága emelkedő tendenciát mutat, s ehhez az „önpropaganda” is elegendő. A hírlapolvasók nemcsak a könyv olvasásnak előiskolái, hatásuk ennél sokkal több. Sokféle szolgáltatásaikkal, gazdag apparátusukkal (hírlapok, kézikönyvtár, katalógus, rendezvények stb.), hasznosan szolgálják a kül- és belpolitikai tájékoztatást, az olvasást életszokássá fejlesztik, könyvtári tanácsadó szerepet töltenek be és közösségformáló (törzsgárda) hatásuk is van. Az állandó időzavarral küzdő mai ember folyamatos informálását végzik. Ebben van éltető szerepük, ezért látogatottak. Sajnálatos azonban, hogy bár számuk évről évre nő, gyarapodásuk elmarad az igények mögött, pedig igazi értékük és alakító erejük éppen az igények színvonalas kielégítésében, sőt azok felkeltésében van.

A szakszervezeti központi könyvtárak esetében még egy speciális feladat betöltésére is alkalmasak. Lassan elfogadottá válik az a nézet, hogy a csak központi „könyv-depók” szerepét betöltő könyvtáraknak nincs létjogosultságuk. A területi jelleggel működő hírlapolvasó működtetése viszont egyik módja lehet intézményi rangra emelkedésüknek.

Pécsett többek között ezért kelt meglepedést, hogy az SZMT központi könyvtár hírlapolvasója sikeresen működik.

Az ország — tudomásunk szerint — ma is legnagyobb alapterületű (csaknem 200 m²) hírlapolvasójának megvalósulása éveket vett igénybe. Berendezésére, felszerelésére mindössze a SZOT-tól kapott nyolcvan-egynéhány ezer forint állt rendelkezésre.

A pécsi hírlapolvasó (MTI Fotó — Bajkor József felvételei)